

Добровольська О. В.
доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Дніпровського державного аграрно-економічного університету
Землякова І. С.
студентка
Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Dobrovolska Elena
Department of Finance and Banking
Dnipropetrovsk State Agrarian and Economic University
Zemlyakova Inna
Student
Dnipropetrovsk State Agrarian and Economic University

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ В УКРАЇНІ У ПРОЦЕСІ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕПОЗИТНИХ ОПЕРАЦІЙ

Анотація. У статті розглянуто сутність процентної політики НБУ та комерційних банків, її вплив на банківську систему загалом. Визначено основні цілі політики процентних ставок, розглянуто зовнішні та внутрішні фактори, які її формують. Досліджено основні принципи, на яких базується процентна політика банку, та етапи її формування. Проаналізовано динаміку облікової ставки НБУ за останні три роки та її вплив на ставки депозитів комерційних банків. Встановлено, що конкурентоспроможність та стабільність діяльності банку залежать від якісно розробленої політики процентних ставок, в результаті якої вплив процентного ризику поширюється на фінансові результати діяльності банку. Величина процента також сприяє більш ефективному використанню суб'єктами господарювання власних грошових коштів, адже, тримаючи їх у банку на поточному чи депозитному рахунку, вони мають можливість отримати додаткові доходи.

Ключові слова: депозит, комерційний банк, процентна політика, процентна ставка, кредитні операції, депозитні операції.

Вступ та постановка проблеми. На сучасному етапі економічного розвитку України кредитні та депозитні відносини між банками та суб'єктами господарювання є досить важливими. Вони здійснюються на платній основі шляхом встановлення депозитного та позичкового відсотка, рівень якого встановлюється відповідно до процентної політики банку. Процентна політика є одним із ключових елементів банківського менеджменту. Аналіз динаміки процентних ставок показує, що процентна політика характеризує складні механізми ощадної та кредитної політики банку. Банк зацікавлений у проведенні політики процентних ставок, яка б гарантувала необхідний рівень прибутку, задовольняла інтереси наявних клієнтів та залучала нових. Однак в умовах економічної та політичної нестабільності в країні банки стикаються зі значними труднощами у формуванні та здійсненні ефективної процентної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найбільш вагомий внесок у дослідження банківської діяльності загалом та аспектів формування процентної політики комерційних банків зокрема зробили Дж. Сінкі, П. Роуз, Б. Едвардс, К. Редхерд, Е. Хелферт, Г. Аесхауер, Л.Г. Батракова, О.І. Лаврушин. Проблемам формування ефективної депозитної політики комерційних банків присвячені дослідження вітчизняних економістів, зокрема праці Л.О. Примостки, О.В. Васюренка, В.В. Вітлінського, В.І. Міщенко, Л.М. Кіндрацької, В.В. Коваленко, С.В. Науменкової, Д.В. Олійника, К.М. Раєвського, І.В. Сало.

Відаючи належне науковим напрацюванням вітчизняних та зарубіжних вчених з цієї проблематики, зауважуємо, що існує потреба її подальшого дослідження. Це

обумовлене недостатнім рівнем розроблення окремих питань формування процентної політики комерційного банку в сучасних умовах.

Метою статті є розроблення теоретико-практичних підходів до формування процентної політики комерційного банку на основі аналізу основних мікро- та макроекономічних чинників впливу на розмір процентної ставки.

Результати дослідження. Аналіз динаміки процентних ставок показує, що процентна політика є одним з основних та складних механізмів регулювання ощадної та інвестиційної політики комерційного банку.

Особливістю функціонування вітчизняних банків є той факт, що вони існують в умовах економічної та політичної нестабільності в країні, що значно ускладнює процес формування та реалізації ефективної політики процентних ставок. Несанкціоновані рішення під час встановлення процентних ставок на банківські депозитні та кредитні продукти можуть привести до погіршення становища банку на ринку, тому в його інтересах проводити процентну політику, яка би повністю забезпечувала необхідний рівень прибутку й була привабливою для наявних та потенційних клієнтів.

Діяльність банківського сектору залежить від ефективної організації та реалізації процентної політики, адже ставки за активними операціями повинні перевищувати ставки за зобов'язаннями. Отже, кожен банк прагне сформувати таку процентну політику, яка б максимізувала прибуток та конкурентну перевагу на банківському ринку. В контексті окреслених цілей нашого дослідження ми вважаємо за необхідне врахувати різні підходи експертів до природи політики процентних ставок. Більшість визначень посиляється на те, що вона стосується активних та

пасивних операцій, а також спрямована на досягнення поставлених цілей. Також допустимо розцінювати процентну політику як документ, складений банком, який визначає порядок встановлення, зміни та застосування процентних ставок за залученими та розміщеними від імені банку ресурсами.

Різні автори по-різному розглядають сутність процентної політики, визначають її як частину банківського менеджменту або сукупність заходів, частину внутрішньої роботи.

Слід розділяти процентну політику банків на макро- й мікрорівнях.

Макроекономічна процентна політика – це комплекс заходів, вжиття яких спрямоване на забезпечення прибутковості банківської системи та оптимальних темпів економічного розвитку шляхом ефективного використання банківських відсотків. На макрорівні політику формує та здійснює центральний банк, а саме Національний банк України. Процентна політика НБУ визначається цілями та завданнями грошово-кредитної політики держави, а та – процесами, що відбуваються в економіці, та тими цілями, які висуваються на певних етапах її розвитку.

На мікроекономічному рівні процентна політика – це політика банків другого рівня щодо залучення та розподілу банківських ресурсів, тому в економічному аспекті політика процентних ставок комерційних банків – це комплекс заходів у сфері процентних ставок із залучення та розміщення грошових коштів для забезпечення прибутковості та ліквідності банківської установи. Цілі процентної політики на мікроекономічному рівні важко чітко визначити. Здавалося б, найпростішим визначенням було б те, що політика процентних ставок конкретного банку служить для максимізації його прибутковості в сучасних умовах, тобто має спрямовуватися на максимізацію операційного доходу та мінімізацію операційних витрат. Однак очевидно, що банк зобов'язаний піклуватися про досягнення прибутковості не тільки в короткостроковій, але й у довгостроковій перспективі. Розуміючи це, найбільш далекоглядні банки прагнуть створити та розширити коло постійних клієнтів, сприяючи зміцненню свого економічного становища та розвитку ділової активності. Більш того, з різних причин не всі банки вважають максимізацію прибутковості єдиною метою організації своїх операцій. Отже, загальну політику процентних ставок банку можна визначити як стратегію та тактику банку у сфері регулювання процентних ставок, спрямованих на забезпечення ліквідності, прибутковості та розвитку операцій банку.

За таких обставин цілком очевидно, що цілі процентної політики можна розділити на два основних рівні, а саме тактичні (наявність інформації про діяльність банку, розвитку мережі філій, внутрішньобанківський розвиток); стратегічні (прибуток). Кожна мета передбачає встановлення цілого списку завдань. Таким чином, для підвищення обізнаності населення необхідно забезпечити легкість реєстрації депозитних та кредитних операцій, постійно публікувати інформацію про нові продукти та процентні ставки, забезпечувати довіру клієнтів до банку. Для розвитку мережі філій банк повинен зберегти вже сформоване коло клієнтів, а також розширити своє загальне становище на ринку. Для внутрішньобанківського розвитку можна зменшити вартість позикових коштів, збільшити рентабельність обігових активів, контроль рівня кредитного ризику, знизити внутрішню вартість банківських послуг. Однак оскільки загалом банк є комерційною організацією, то будь-яка ця ціль, зрештою, спрямована на отримання максимального прибутку [2].

На формування процентної політики банку можуть впливати як зовнішні, так і внутрішні фактори. До зовнішніх належать кон'юнктура ринку, рівень інфляції, облікова ставка НБУ, цінова політика конкуруючих банків, попит на банківські продукти тощо. Внутрішніми факторами можуть бути стратегічні цілі банківської установи, фінансовий стан банку, наявність коштів та ризиковість активів.

Крім того, процентна політика, як і будь-яка інша політика банківської установи, повинна базуватися на певних основних принципах. Загалом принципи процентної політики банку – це сукупність початкових умов, що визначають загальні цілі та політику матеріальних інтересів кредитора під час передачі коштів у тимчасове користування. Основними засадами, на яких має засновуватися процентна політика банку, є:

- покриття процентними доходами за позичковими операціями витрат на формування ресурсної бази банку для видачі кредитів клієнтам;

- встановлення процентної ставки на рівні, достатньому для забезпечення прийнятної рентабельності банківської установи;

- забезпечення належної гнучкості у встановленні процентних ставок з огляду на динаміку ринкової кон'юнктури, що змінюється під впливом пропозиції тимчасово вільних ресурсів, а також попиту на банківські кредити;

- диференціація рівня процентних ставок згідно з результатами аналізу діяльності кожного індивідуального позичальника та відповідними умовами позичкової операції;

- договірні засади встановлення рівня процентної ставки за кожною кредитною операцією, що визначається в процесі переговорів між комерційним банком і позичальником, а також фіксується у кредитній угоді.

Таким чином, можна зробити висновок, що процентна політика банку – це сукупність стратегічних заходів, вжиття яких спрямоване на встановлення оптимальних ставок позики для забезпечення ліквідності, прибутковості та сталого розвитку банку.

Етапи формування процентної політики такі:

- 1) постановка цілей;

- 2) визначення порядку прийняття рішень щодо встановлення та перегляду процентних ставок за активними та пасивними операціями банку;

- 3) встановлення максимальних та мінімальних, штрафних та пільгових процентних ставок за банківськими операціями;

- 4) призначення підрозділу банку, відповідального за оцінювання процентного ризику;

- 5) вибір та затвердження методів, які застосовуються банком для оцінювання процентного ризику;

- 6) визначення інструментарію, що застосовується для обмеження процентного ризику;

- 7) організація моніторингу процентного ризику [2].

Аналіз динаміки обсягу нових позик та депозитів дає можливість виявити основні проблеми та недоліки процентної політики банків на сучасному етапі функціонування банківської системи України. Внаслідок банкрутства низки великих фінансових установ інвесторам довелося знайти альтернативні способи заощадження своїх коштів. Після значного відтоку заощаджень домогосподарств з депозитних рахунків банки повинні були використати всі можливі засоби для відновлення довіри клієнтів, а першим, що вони зробили, стало збільшення відсоткової ставки за депозитами.

Динаміка ставок за депозитами у суб'єктах господарювання значно різнилася. Якщо середньозважена про-

центна ставка за депозитами корпорацій у національній валюті протягом 2018 року зросла з 9,3% до 14,5%, то ставка за гривневими депозитами домогосподарств (після деякого зниження у першому півріччі) у грудні становила 11,7%, тобто практично відповідала рівню початку року (11,4%).

Щодо строковості ставки за депозитами домогосподарств мали різноспрямовану динаміку: за підсумками 2018 року ставка за гривневими депозитами на вимогу знизилася з 4,9% до 4,6%, за вкладеннями до 1 року зросла з 13,4% до 14,7%, від 1 до 2 років – з 15,5% до 16,1% (проте у листопаді вона становила 15,4%), понад 2 років – з 15,2% до 18,1% (у листопаді вона становила 16,9%). Слід зазначити, що до жовтня ставка за депозитами до 1 року, які сьогодні є основним інструментом вкладення населенням коштів у банківську систему, була нижчою, ніж інфляційні очікування домогосподарств на наступні 12 місяців. Звідси випливає, що у 2018 році банки в контексті процентної політики не пропонували досить привабливих умов для залучення ресурсів домогосподарств, створюючи набагато більше стимулів для корпоративних вкладників. Таким чином, насправді виникає парадоксальна ситуація, коли банки зі своєю процентною політикою створюють сприятливі умови для надходження ресурсів з корпоративного сектору до домогосподарств (з огляду на швидкий розвиток споживчого кредитування), що суперечить загальноновизнаному уявленню про місце та роль банківської системи в економіці.

Оцінюючи абсолютний рівень процентних ставок, зазначаємо, що реальний рівень облікової ставки на кінець 2018 року становив 11%. Отже, надзорська процентна політика Національного банку приводить до зростання привабливості вкладення банками коштів у державні цінні папери (ОВДП і депозитні сертифікати НБУ), розвитку споживчого кредитування (це стимулює імпорту споживчих товарів, погіршує платіжний баланс), отже, віддалення банківської системи від потреб вітчизняних виробників та української економіки загалом. Крім того, з огляду на особливості інфляції в Україні високі процентні ставки не здатні запобігти зростанню цін, а пригнічення виробництва через нестачу кредитних ресурсів, навпаки, має проінфляційний характер.

До основних недоліків процентної політики банків в Україні можна віднести знехтування банком таким фактором, як інфляційні очікування під час формування процентних ставок за депозитами. Відсоток, встановлений більшістю комерційних банків, не стимулює населення зберігати гроші, оскільки це не збільшує заощадження домогосподарств, а лише частково захищає їх від знецінення [4].

Задля оптимізації процентної політики комерційного банку щодо встановлення відсоткових ставок за депозитами необхідно врахувати такі фактори.

1) В умовах напруженої фінансової ситуації зі збалансованістю грошових прибутків і витрат населення, а також наявністю значних коштів у тіньовому сегменті економіки необхідно посилити сприяння стабільному та довгостроковому зберіганню заощаджень.

2) З огляду на зниження купівельної спроможності гривні і, відповідно, знецінення заощаджень населення в умовах інфляції необхідна індексація коштів населення за внесками у банках. При цьому реальна процентна ставка за внесками повинна враховувати власне процент, який гарантує збільшення вартості вкладеної суми, та інфляційний процент, що забезпечить зберігання реальної вартості вкладень. Доцільним є також розроблення банками вітчизняних методик визначення процентних ставок з урахуванням офіційного рівня інфляції на основі досвіду зарубіжних країн, за якого для запобігання втрат від інфляції широко використовуються плаваючі процентні ставки, розмір яких не фіксується на весь термін договору з банком, а варіюється залежно від економічної кон'юнктури, що складається на ринку, темпу інфляції тощо.

3) За вдосконалення процентної політики банку важливо брати до уваги зростання та диференціацію доходів населення. Окрім того, нині створюються передумови активізації механізму соціального контролю, на основі чого відбувається попередження негативного впливу зростання інфляції на заощадження, особливо для пенсіонерів, молоді та інших малозабезпечених груп населення.

Висновки. Процентна політика є вкрай важливою складовою банківського менеджменту, оскільки саме вона спрямовується на забезпечення банком стратегічних та тактичних цілей. Вона формується під впливом цілого переліку факторів, зокрема невизначеності очікуваних темпів інфляції, які частково перекладаються на банківську систему; вищої ризиковості кредитних вкладень, ніж у розвинутих країнах (необхідність додаткових витрат на моніторинг господарської діяльності позичальників; асиметрична інформація щодо їх фінансового стану); значно вищих ризиків відпливу вкладів (невизначеність щодо стабільності ресурсної бази банку), у зв'язку з чим банки утримують додаткові резерви, іммобілізуючи частину залучених коштів, що справляє непрямий вплив на вартість розміщення фінансових ресурсів. Таким чином, задля оптимізації процентної політики банків, підвищення її ефективності необхідно зосередити особливу увагу на вдосконаленні вже наявних форм отримання процентів, розширенні спектру виконуваних банками операцій, а також подальшому розвитку методів непрямого державного регулювання діяльності комерційних банків.

Список використаних джерел:

1. Лаврушин О.І., Мамонова І.Д., Валенцева Н.І. Банківська справа. Москва : KNORUS, 2009. 600 с.
2. Герасимович А.М., Алексеєнко М.Д., Парасій-Вергуненко І.М. Аналіз банківської діяльності : підручник. Київ : КНЕУ, 2010. 599 с.
3. Тарасов В.І. Деньги, кредит, банк. Минск : Мисанта, 2013. 347 с.
4. Рибак О.М., Василенко В.В. Дослідження проблем ринку депозитів України. *Фінанси: теорія і практика* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 2016. 49 с.
5. Уоський В.Н. Теоретичні аспекти процентної політики в банківській системі Білорусі. *Економіка банку*. 2010. URL: <http://ojs.polesu.by/index.php/EB/article/view/526> (дата звернення: 10.05.2019).

References:

1. Lavrushyn O.I., Mamonova I.D., Valenceva N.I. (2009) *Bankivsjka sprava*. [Banking]. Moscow : KNORUS (in Russian).
2. Gherasymovych A.M., Aleksejenko M.D., Parasij-Verghunenko I.M. (2010) *Analiz bankivsjkoi dijajlnosti*. [banking analysis] (in Ukrainian).
3. Tarasov V.I. (2013) *Denjghy, kredyt, bank*. [money, loan, bank]. Minsk : Misanta (in Russian).

4. Rybak O.M., Vasylenko V.V. (2016) Doslidzhennja problem rynku depozytiv Ukrainy. [Investigation of the problems of the Ukrainian deposit market] International Scientific and Practical Conference "Finance: Theory and Practice", vol. 2, no. 70, 49 s.
5. Usosjkyj V.N. (2010) Teoretychni aspekty procentnoji polityky v bankivskij systemi Bilorusi. [Theoretical aspects of interest policy in the banking system of Belarus.]. Ekonomika banku [Economics of the bank], vol. 7, no. 85, pp. 91–98. Available at: <http://ojs.polessu.by/index.php/EB/article/view/526> (accessed: 10 April 2019).

ОСОБЕННОСТИ ПРОЦЕНТНОЙ ПОЛИТИКИ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ В УКРАИНЕ В ПРОЦЕССЕ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ДЕПОЗИТНЫХ ОПЕРАЦИЙ

Аннотация. В статье рассмотрены сущность процентной политики НБУ и коммерческих банков, ее влияние на банковскую систему в целом. Определены основные цели процентной политики, рассмотрены внешние и внутренние факторы, которые ее формируют. Исследованы основные принципы, на которых базируется процентная политика банка, и этапы ее формирования. Проанализированы динамика учетной ставки НБУ за последние три года и ее влияние на процентные ставки коммерческих банков. Установлено, что конкурентоспособность и стабильность деятельности банка зависят от качественно разработанной политики процентных ставок, в результате которой влияние процентного риска распространяется на финансовые результаты деятельности банка. Величина процента также способствует более эффективному использованию субъектами хозяйствования собственных денежных средств, ведь, держа их в банке на текущем или депозитном счете, они имеют возможность получить дополнительные доходы.

Ключевые слова: депозит, коммерческий банк, процентная политика, процентная ставка, кредитные операции, депозитные операции.

FEATURES OF INTERCONNECT POLICY OF COMMERCIAL BANKS IN UKRAINE IN THE PERFORMANCE OF DEPOSIT OPERATIONS

Summary. The article is devoted to the nature of the Deposit activity of the Bank, to highlight the features of the Deposit policy of the Bank and ways of increase of efficiency of management of the Deposit operations of the Bank. The basic problems faced by banks in implementing their Deposit activity, in particular: lack of active-passive operations of banks, the lack of resources accumulated by banking institutions to ensure the financial needs of the economy. The main ways to improve Deposit policy to achieve maximum results while minimizing costs. For solving problems of this class is proposed to use a systematic approach, rational methods of solving problems. In this work we present an approach that considers the problem of attracting deposits in the conditions of crisis and to address this issue by developing a Deposit policy. Analyzed the dynamics of deposits Depository corporations, are also investigated deposits of resident sectors of the economy. Found that the most active sector of the economy relative to the accumulation of funds in Deposit accounts is households and non-financial corporations. Developed the basic directions of increase of efficiency of the Bank's Deposit policy. The result of conducting Deposit operations is receiving banks and their customers certain advantages. Thus, the placement of funds in deposits for the Bank customers gives you the opportunity to receive a stable income in national and foreign currency in the form of a percentage within a certain time; to increase the amount of their savings at the expense of interest income; to minimize the risk of loss of funds, and the like. Regarding banks, the attraction of temporarily surplus funds in deposits contributes: the liquidity of the Bank; to increase the volume of active operations and the formation of their efficient structure; the acceleration of non-cash payments; reduction in the cost of resources compared to interbank loans. Suggest ways to improve, improve the efficiency of conducting Deposit operations by domestic banks. Use the methodical approach will enable the banking financial institutions to increase the number of Deposit investments.

Key words: deposit, commercial bank, interest rate policy, interest rate, credit operations, deposit operations.